

Formulation of Mencius's attitude in agentic political ethics

Ali Aqajani*

Abstract

The ethics of agency and governance is the most important part of Mencius' political philosophy, which is based on his epistemological, ontological and anthropological foundations. Using Spriggans' model and his crisis theory, the article focuses on Mencius' solutions in response to what and why the crisis is. Mencius considers the power-seeking and belligerence of the rulers on the one hand and the wrong teachings of some teachers and philosophers as the origin and cause of the crisis. He considered acceptance and acceptability of the people as the basic condition of the ruler and he believes that the decree of heaven is manifested in the will of the people. In his opinion, learning benevolence is the extension of justice; Benevolence involves refining oneself and loving others; War for the purpose of opening the country is unreasonable; There should be no class distinction between the rulers and the ruled, and the welfare of the people is the definite duty of the government. Mencius considers the right of rebellion and revolution for the people, and there is a linear process between the acquisition of virtue and the acquisition of wealth. From his point of view, political stability is the most important characteristic of an efficient government, and knowledge and awareness, employment of competent agents, the existence of long-term goals for political activities, prioritization in solving problems and political action aimed at public benefit make good governance.

Keywords: Mencius, agency ethics, public welfare, justice, meritocracy, efficient government and good governance, Spriggan's crisis theory.

* Assistant Professor, Department of Political Science, Research Institute of Social Sciences, "Houze" and "University" Research Institute, Qom, Iran, aqajani@rihu.ac.ir

Date received: 12/04/2023, Date of acceptance: 17/01/2024

Introduction

Chinese philosophy is the source of philosophical approaches, especially in the field of politics. Mencius or Mèng Zǐ is one of the greatest and most effective political philosophers of China and the most prominent and powerful exponent of the Confucian school, whose ethics of governance and political agency are his most important and fundamental mental and practical concerns. Government and politics is the most important subject discussed by Mencius and making it moral is his most important goal. The basis, what and how to rule the agency ethical policy in Mencius' view and the mechanisms of its implementation are the focus of this article. Based on this, the hypothesis of the article is in response to the question of how and on what basis the agentive political ethics is formulated in the political philosophy of Mencius; Adhering to the method of Spriggans, Mencius's epistemological, ontological, and anthropological foundations have been considered as a continuous and consistent chain of his agentive recommendations about the solutions of decent governance. Recommendations about political and social justice, human relations, decency and correctness, development and improvement of production and people's well-being, reducing people's sufferings and paying attention to vulnerable groups, political participation and the right to revolution, meritocracy, facilitating and honoring tourists and farmers, behavior Kindly with the mass of people and... which formulates and articulates his agentive political ethics.

Materials & Methods

The theoretical framework chosen for this article is inspired by Spriggan's crisis model with intrusions. His effort is to reveal the various stages of bringing the theorist to the conclusion and theory, and the final product of his theoretical effort. In Spriggan's method, thoughtful political thought goes through four stages, which are: diagnosis of crisis and observation of disorder. Many thinkers wrote their works when they seriously thought and felt that the society was in crisis. Therefore, the first issue is to identify the problem of the society. which is sometimes easy and sometimes difficult. Analysis of the causes of the crisis; An intelligent thinker does not rest after identifying a problem, but seeks to analyze and analyze the problem and find the foundation of the problem. Presenting solution; After these, the theorist will probably provide scientific proposals. This article focuses more on the third stage of Spriggans. Of course, the fourth stage is somehow integrated and dissolved in it.

Discussion & Result

Mencius is a political philosopher in the Confucian tradition who, paying attention to the crises of the time and the existing situation of his society, has developed and developed a network of ethical and political concepts in order to improve and improve the functioning of the government and governance. He is a hardworking and precise person in explaining his intellectual paradigm and the structure of political ethics and agency ethics. In the framework of Spriggin's crisis theory, according to Mencius, the power-seeking and belligerence of the rulers on the one hand and the false teachings of some teachers and philosophers are the origin and cause of the crisis. Therefore, efforts are made to correct these two problems and provide theoretical and practical solutions.

Conclusion

In the view of Mencius, government consists of defining relationships, structures, duties, and modifying rules and titles based on human-heavenly ethics, which itself indicates justice, decency, and correctness. He considers the origin of government and government to be based on human relations. He does not have a pessimistic view of politics because he believes in the good nature of man. According to Mencius, politics has a heavenly origin, and heaven sees things as humans do. Refinement of self, respect of worthy people. Feeling affection towards relatives, respecting ministers, behaving kindly and considerately towards officials, treating the mass of people like children, encouraging all classes of artisans. The attitude of condescending to distant people and compassionately nurturing princes is not the law of Mencius. Mencius has paid more attention to details and empirical issues in the statistics and explanation of the characteristics of the ruler and good government. Therefore, it is more involved in functional issues. Based on this, he mentions the coordinates of efficient government. In this regard, he introduced ethics as the basis of a powerful and efficient government and considers acting ethically as its first duty. Correcting the names and titles, so that everyone can perform their duties correctly and truthfully. No lowly person should sit in the position of the elders, and no noble and virtuous man should be placed in a low rank. Deprivation of the people and development of production through increased production, light taxation, and equality in ownership is another coordinate of good government. Feeling pity for the lower classes and making them happy is also one of the things that Mencius counts.

Bibliography

- Aghajani, Ali, (2017), Political ethics from the point of view of Mencius and Farabi, Qom: University of Religions and Religions Publications. [in Persian]
- Aghajani, Ali. (1402). Formulation of the system and levels of ethics in the political philosophy of Mencius. *Mirror of Knowledge*, 23(1), 113-136. doi: 10.48308/jipt.2023.103495. [in Persian]
- Alam, Abdurrahman, (1377), Ancient Chinese Political Thought, Tehran, Office of Political and International Studies. [in Persian]
- Berthrong, (2000), John H. and Evelyn Nagai Berthrong, Confucianism; A short
- Chalmers, Alan Francis, (1387), What is Science: An Introduction to Philosophical Schools of Science, Translator: Saeed Zibakalam, Tehran: Samt. [in Persian]
- Chen, Li Fu, (1373), The Way of Confucius, Gati Vaziri, first edition, Mashhad, Astan Qods Razavi Publishing House. [in Persian]
- Cheng, Chung-Ying. (1991). New dimensions of Confucian and neo-Confucian philosophy. Albany, NY: State University of New York Press.
- Ching, Julia, (1383), Religions of China, Hamid Reza Arshadhi, first edition, Tehran, Center for the Recognition of Islam and Iran. [in Persian]
- Cohen, Tams, (1369), The structure of scientific revolutions, translator: Saeed Zibakalam, Tehran: Samt. [in Persian]
- Confucius, (1375), Conversations, translated by Kazemzadeh Iranshahr, 6th edition, Tehran, scientific and cultural. [in Persian]
- Duvorjeh, Maurice, (1367), Political Sociology, translated by: Abolfazl Ghazi, Tehran: Tehran University Press. [in Persian]
- El Amine, Loubna, (2015), Classical Confucian Political Thought: A New Interpretation, Princeton: Princeton University Press
- Elbert D. Thomas. (1927), Chinese Political thought: a study based upon the theories of the principal thinkers of the chou period. New Yourk: Prentice Hall
- Frankfort, Henry (1961), before philosophy, London, Pelican
- Goodrich, Carrington, (1957), A short history of the Chinese people, london: Gerge Allen & unmin Ltd
- Haqiq, Seyyed Sadegh; Hijazi, Seyyedhamed, (2009), "A critical look at the application of Spriggans' crisis theory in political studies". *Political science*, year 13, number 49. [in Persian]
- Harris, Eirik Lang. (2019). "Relating the Political to the Ethical: Thoughts on Early Confucian Political Theory." *Dao: A Journal of Comparative Philosophy* 18: 277-283
- Hsiao, Kung-Cheuan; (1979), History of Chinese political Thought, tprinceton, NJ; rinceton University Press
- idenheimer, Arnold J.; Hugh Heclø; Carolyn Teich Adams (1983) *Comparative Public Policy*. St. Martin's Press
- introduction. Oxford One world, . Confucius. (1955), The sayigs of connfucius. translated by James R. Ware. New York: Mentor

153 Abstract

- Iver, Mak, (1344), Society and Service, Ebrahim Ali Keni, Tehran, Book Translation and Publishing Company. [in Persian]
- Iver, Mak, (1344), Society and Service, Ebrahim Ali Keni, Tehran: Book Translation and Publishing Company. [in Persian]
- Jacques, (1362), Moral Philosophy, Abul Qasim Pourhosseini, Tehran, Amir Kabir. [in Persian].
- Jai, Chu and Weinberg Jai, (2007), History of Ancient Chinese Philosophy; A. Pashaei, first edition, Tehran, Maziar. [in Persian]
- Join Bozen Sho xunzheng and hua.(1981), A concise history of china (Beising: Foreign Language press second edition
- Kim, Sungmoon, (2011),C onfucian Constitutionalism: Mencius and Xunzi on Virtue, Ritual, and Royal Transmission, Vol. 73, No. 3 (SUMMER 2011), pp. 371-399
- Kim, Sungmoon, (2020), Theorizing Confucian Virtue Politics: The Political Philosophy of Mencius and Xunzi, Publisher: Cambridge University Press
- Kim, Youngmin, (2018), A History of Chinese Political Thought. Cambridge, UK: Polity Press, 2018.
- Kirill, H.J., (2010), Confucius and the Chinese Way, first edition, Tehran, Soroush. [in Persian]
- Liang, Chichao;(1980) History of Chinese Political Thought, London: kegan Paul.
- Menius, (1970), the works of Mencis. Iames Legge. New Yourk.
- Mink, Dovi and others, Confucius, Dao and Buddha, translated by Gholamreza Sheikh Zainuddin, Tehran, Firuzeh, 1379. [in Persian]
- Miri, seyed Javad,(2006), Unknown Ku Hung-Ming: Rediscovering the Confucian Intellectual Tradition, on Amazon.com
- Qingxin, Wang, (2023), A Comparison of Locke's and Mencius's Political Thoughts 2023-08-08 [Large Medium Small] Article source: "Chinese Confucianism" Series 18, University Press.
- Russell, Bertrand (1361), Power, Najaf Daryabandari, Tehran: Khwarazmi. [in Persian]
- Spriggans, Thomas, (1370), Understanding Political Theories, Farhang Rajai, Tehran: Aghar.[in Persian]
- Tousi, Khwajah Nasiruddin, (1364), Ehlak Naseri, edited by: Mojtabi Minavi, 3rd, Tehran, Kharazmi. [in Persian]
- Van Norden, Bryan (2017). Mencius. The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Edward N. Zalta, ed.
- Yao, Xinzhong.(2000), An introduction to Confucianism. Cambridge: Cambridge.
- Yo-Lan, Fung , (1948); A short history of Chinese philosophy, New Yourk The Macmillan press
- Yu-lan, Fang (1980), The Chinese view of life, Taipei: Linking Publishing co, Ltd
- Yu-Lan, Fang, (1380), History of Chinese Philosophy, Farid Javaher Kalam, Ch1, Tehran, Farzan.. [in Persian]
- Yu-lan, Fung, (1952), a history of Chinese Philosophy, eng, Trans, Derk Bodde, London: George Allen and Unwin.Thome.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

صورت‌بندی نگرش منسیوس (Mencius) در اخلاق سیاسی کارگزارانه

علی آقاجانی*

چکیده

اخلاق کارگزاری و حکمرانی مهم‌ترین بخش از فلسفه سیاسی منسیوس است که مبتنی بر مبانی معرفت‌شناختی، هستی‌شناختی و انسان‌شناختی اوست. مقاله با بهره‌گیری از الگوی اسپریگنز و نظریه بحران وی بر راه‌حل‌های منسیوس در پاسخ به چرایی بحران تمرکز دارد. منسیوس قدرت‌طلبی و جنگ‌طلبی حاکمان از یک‌سو و تعالیم نادرست برخی آموزگاران و فلسفه‌دانان را منشا و علت بحران می‌داند. منسیوس به پیوستگی فرد، خانواده و حکومت معتقد است و رابطه‌ای منطقی میان درستکاری کارگزار/دولت و درستکاری ملت و اقتدار حاکمیت می‌شناسد. وی پذیرش و مقبولیت مردم را شرط اساسی حاکم شمرده و بر آن است که حکم‌آسمان در اراده مردم متجلی است. از نظر او فراگیری نیک‌خواهی همان بسط عدالت است؛ نیک‌خواهی متضمن تهذیب نفس و عشق به دیگران است؛ جنگ به قصد کشورگشایی امری نامعقول است؛ میان حکومت‌کنندگان و حکومت‌شوندگان تمایز طبقاتی نباید وجود داشته باشد و رفاه مردم وظیفه قطعی حکومت است. منسیوس حق طغیان و انقلاب را برای مردم در نظر می‌گیرد و روند خطی میان کسب فضیلت و کسب ثروت قایل است. او برای اداره کشور توسط حاکم به جز حکمت و فلسفه که برای حاکم قایل است چندین قانون و وظیفه را برای کارگزار/دولت لحاظ می‌کند. از دیدگاه وی ثبات سیاسی مهم‌ترین خصیصه دولت کارآمد است و دانش و آگاهی، استخدام کارگزاران شایسته، وجود اهداف درازمدت برای فعالیت‌های سیاسی، اولویت‌بندی در حل مشکلات و اقدام سیاسی معطوف به سودهمگانی حکومت خوب را بر می‌سازد.

کلیدواژه‌ها: منسیوس (Mencius)، اخلاق کارگزاری، رفاه عمومی، عدالت، شایسته‌سالاری، دولت کارآمد و حکمرانی خوب، نظریه بحران اسپریگنز.

* استادیار، گروه علوم سیاسی، پژوهشکده علوم اجتماعی، پژوهشگاه «حوزه» و «دانشگاه»، قم، ایران،
aqajani@rihu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۲۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۷

۱. مقدمه

فلسفه چین آوردگاه رهیافت های فلسفی به ویژه نسبت به ساحت سیاست است. منسیوس (Mencius) یا (Mèng Zǐ) یکی از بزرگ ترین و موثرترین فلاسفه سیاسی چین و برجسته ترین شارح پر قدرت مکتب کنفوسیوس است که اخلاق حاکمیت و کارگزاری سیاسی مهم ترین و اساسی ترین دغدغه ی ذهنی و عملی او است. حکومت و سیاست مهم ترین موضوع مورد بحث منسیوس و اخلاقی کردن آن مهم ترین هدف وی است. مبانی، چیستی و چگونگی حاکمیت سیاست اخلاقی کارگزارانه در نگرش منسیوس و ساز و کارهای عملیاتی نمودن آن وجهه همت این مقاله است.

اخلاق مجموعه صفات روحی و باطنی انسان است. اما در معنای اصطلاحی آن دیدگاه های گوناگونی بنابر دیدگاه خاص هر متفکر و فیلسوف اخلاقی وجود دارد. از دیدگاهی اخلاق مربوط به حوزه عمل و رفتار است و هرچند ریشه در نفس و طبیعت آدمی دارد، اما با ممارست و تمرین و هدایت قابل تغییر و جهت دهی است (طوسی، ۱۳۶۴: ۱۰۱). برخی دیگر اخلاق را به مشابه الگویی رفتاری که مبتنی بر ارزش های مطلق ناظر بر خیر و خوبی است توصیف کرده اند (ژکس، ۱۳۶۲: ۹). براین اساس، اخلاق عبارت از تحقیق در رفتار آدمی به آن گونه که باید باشد است (ژکس، ۱۳۶۲: ۹).

سیاست نیز در اصطلاح همچون مصادیقش تعاریفی گوناگون دارد و هر دانشمند بنا بر خاستگاه فکری و روش شناختی و جهان بینی خود دست به تعریفش زده است. البته باید سیاست به مثابه کنش سیاسی از سیاست به مثابه علم سیاست تفکیک شود. گرچه در یک نگاه ساده علم سیاست علم مطالعه و بررسی کنش سیاسی است (آیور، ۱۳۴۴: ۲۶۴). ریمون آرون سیاست را تصمیم گیری درباره رویدادهای ناگهانی در جامعه می داند. برتراند راسل سیاست را با قدرت معادل دانسته و قدرت را پدید آوردن آثار مطلوب تعریف کرده است. (راسل، ۱۳۶۱: ۲۱۷) برخی اساساً موضوع سیاست را رقابت دانسته اند (دوورژه، ۱۳۶۷: ۴۰-۲۰). البته ما در این پژوهش این تعریف را که سیاست اعمال نفوذ به منظور تأمین اهداف اجتماعی است به دیده قبول می نگیریم و برمی کشیم

بر این پایه فرضیه مقاله در پاسخ بدین پرسش که اخلاق سیاسی کارگزارانه در فلسفه سیاسی منسیوس چگونه و بر چه اساسی صورت بندی می شود؛ با تمسک به روش اسپریگنز، مبانی معرفت شناختی، هستی شناختی، و انسان شناختی منسیوس را زنجیره ای پیوسته و قوام بخش توصیه های کارگزارانه او درباره راه حل های حکومت داری شایسته دانسته است.

صورت‌بندی نگرش منسیوس (Mencius) در اخلاق‌سیاسی کارگزارانه (علی آقاجانی) ۱۵۷

توصیه‌هایی پیرامون عدالت سیاسی و اجتماعی، روابط انسانی، نزاکت و درستی، ترقی و پیشرفت تولید و رفاه مردم، کاهش آلام مردم و توجه به اقشار آسیب‌پذیر، مشارکت سیاسی و حق انقلاب، شایسته‌سالاری، تسهیل و تکریم گردشگران و کشاورزان، رفتار مهربانانه با توده مردم و ... که اخلاق‌سیاسی کارگزارانه او را صورت‌بندی و مفصل‌بندی می‌کند.

۲. سابقه پژوهش

هیچ‌گونه سابقه‌ای در عنوان و مساله پژوهش در بررسی این متفکر در هیچ‌یک از زبان‌های فارسی، انگلیسی و عربی وجود ندارد. بر این اساس عنوان پژوهش سابقه‌چندانی ندارد، با این حال به مقاله دال سیونگ یو (۱۳۹۴: ۱-۲۱) در مجله دولت پژوهی می‌توان اشاره داشت. اما به صورت حاشیه‌ای و غیر تطبیقی پژوهش‌هایی در کلیت فلسفه سیاسی منسیوس وجود دارد. بدین لحاظ بررسی برخی مولفه‌های اندیشه‌ای منسیوس در مفصل‌بندی اخلاق‌سیاسی کارگزارانه از جنبه‌های نوآورانه این پژوهش است.

نسبت به فلسفه سیاسی منسیوس به جز برخی آثار مانند اخلاق‌سیاسی از دیدگاه منسیوس و فارابی (آقاجانی، ۱۳۹۷؛ ۱۴۰۲) کلاً آثار اندک است، با این حال در سوی فلسفه سیاسی کنفوسیوسی به فلسفه الاخلاق و السیاسه عند کنفوسیوس (ابوالفتح احمد، ۲۰۰۰م)؛ اخلاق‌سیاسی از دیدگاه منسیوس و فارابی (آقاجانی، ۱۳۹۷؛ ۱۴۰۲)، کنفوسیوس، دائو و بودا (مینک، ۱۳۷۹). مقاله مفهوم جامعه از دیدگاه کنفوسیوس (جعفرزاده، ۱۳۸۴)، کتاب‌های سانگمون کیم (Kim، ۲۰۲۰)، اصول مشروطیت در کنفوسیوسیزم (Kim، ۲۰۱۱)، کتاب نوردن (Van Norden, 2017) و مقاله اخلاق و فرزاندگی از منظر فارابی و کنفوسیوس (رستمیان، ۱۳۹۱) می‌توان اشاره داشت. البته کتاب‌هایی به زبان انگلیسی درباره کنفوسیوس گرایی (Miri، 2006) Ware: ۱۹۵۵، Xinzhong: ۲۰۰۰ یا اندیشه سیاسی چین باستان موجود است که درباره اندیشه سیاسی منسیوس هم به طور کلی مطالبی دارند (denheimer, 1983, Yo-Lan, 1948, 1952, 1980, erthrong, 2000, Thomas, 1927, Frankfort, 1961, Harris, 2019, El Amine, 2015, Van ۲۰۱۸، Kim, Norden, 2017, Qingxin, 2023, Hsiao, 1979).

۳. چهارچوب نظری

چهارچوب نظری که برای این نوشتار انتخاب شده، با الهام از مدل بحران اسپریگنز با دخل و تصرفاتی است. الگوی اسپریگنز، روشی مناسب برای فهم نظریه بوده و به کمک آن می‌توان

«منطق درونی» فلسفه هر نوع نظریه پردازی را کشف کرد. (حقیقت و حجازی، ۱۳۸۹: ص ۱۸۸) وی در کتاب فهم نظریه‌های سیاسی، کوشیده تا با ارائه مدلی برای تحلیل نظریه‌های سیاسی، اندیشه ای را که نظریه‌پردازان به کار گرفته‌اند، مورد بررسی قرار دهد. تلاش وی در جهت آشکارسازی مراحل مختلف ایصال نظریه‌پرداز به نتیجه و نظریه، و فراورده نهایی تلاش نظری اوست. در روش اسپریگنز، اندیشه سیاسی اندیشه ورز چهار مرحله را پشت سر می‌گذارد که عبارتند از:

تشخیص بحران و مشاهده بی‌نظمی؛ کثیری از اندیشه‌پردازان، آثار خود را هنگامی نگاشته‌اند که به صورت جدی گمان و احساس می‌کردند که جامعه دچار بحران شده است. از این رو اولین مسئله، تشخیص مشکل جامعه است. که گاهی آسان و گاهی سخت است. تحلیل علل بحران؛ اندیشه ورز بعد از تشخیص مشکل آرام ندارد، بلکه به دنبال تحلیل و تجزیه مساله و یافتن بنیاد مشکل است. از این رو به مطالعه کامل در دلایل و جوانب و ریشه های بی‌نظمی و کنش های نادرست و آشفتگی های اوضاع سیاسی می‌پردازد. این مرحله نیز بسیار سخت است.

ارائه راه حل؛ پس از اینها احتمالاً نظریه‌پرداز، پیشنهادات علمی ارائه می‌کند. او طبعاً توصیه‌ای ارائه می‌دهد که به نظر او به بهترین وجهی، مشکل مطرح شده را حل و فصل می‌کند. وضعیت آرمانی و بازسازی جامعه؛ نظریه پرداز، می‌کوشد تا تصویر فضا، موقعیت، یا نظام سیاسی را که در زمان او وجود ندارد ترسیم سازد و یا این که نظام فکری، اجتماعی یا سیاسی بهتری که در جامعه به شکل مطلوب وجود ندارد، به تصویر کشد. (اسپریگنز، ۱۳۷۰، ص ۱۲). این مقاله بیشتر بر مرحله سوم اسپریگنز تمرکز دارد. البته مرحله چهارم نیز به نحوی در آن ادغام یافته و منحل است.

۴. مبانی اخلاق سیاسی و کارگزاری در فلسفه سیاسی منسیوس

اخلاق سیاسی و حکمرانی همانند سایر مفاهیم علمی دارای مبانی است (چالمرز، ۱۳۸۷: ۳۴؛ کوهن، ۱۳۶۹: ۱۲۳). هنگامی که از مبانی سخن می‌گوییم منظور معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی است که در این مبحث ما هستی‌شناسی و انسان‌شناسی از اهمیت بیشتری برخوردار است.

در **معرفت‌شناسی** راه‌های شناخت منحصر در سه منبع حس و تجربه، عقل و شهود است. به نظر می‌آید که رهیافت منسیوس که در درون مکتب کنفوسیوس است بر هر سه منبع تأکید دارد و هر سه را منبعی برای شناخت در کنار هم می‌شمارد. که به آن مطالعه‌ی جامع می‌گفتند (چن، ۱۳۷۳، ج ۱، ۳۱-۳۰). تجربه در تفکر و زندگانی منسیوس بر اهمیت تر است به طوری که بسیاری گمان کرده‌اند که حوزه‌ی اصلی تفکر او در تجربه‌ی زندگی و سعادت دنیوی است (همان). در زمینه‌ی عقلانیت، مکتب منسیوس یکی از سرآمدان مکاتب عقل محور است. به طوری که می‌توان گفت بیشترین حجم از این فلسفه را تشکیل می‌دهد. نظریه‌هایی مانند مینگ (Ming) یا انجام دادن برای هیچ، جن (Jen) یا انسان دوستی، اصلاح نام‌ها، یی (Yi) یا پرهیزگاری، نظریه‌ی سرشت نیک و نظریه انقلاب از منسیوس است که همگی بر مبنای عقل و عقلانیت است. (چن، ۱۳۷۳، ج ۱: ۳۷). شهود نیز یکی از منابع شناخت مکتب منسیوس را تشکیل می‌دهد مانند کتاب تغییرات یا ای چینگ (I-Ching) که گفته شده برآمده از الهامات غیبی است اگر چه میزان کاربرد آن زیاد نیست.

در **هستی‌شناسی** یکی از مهم‌ترین پرسش‌ها درباره‌ی فلسفه چین و کنفوسیوس گرای، نوع نگاه به جهان و در رابطه با مبدأ و غایت و تصور از این امور است. در رابطه با نگرش مکتب کنفوسیوس دیدگاه‌ها گوناگون است. برخی بر آنند کنفوسیوس در پنجاه و شصت سالگی ازمشیت الهی آگاه شد و مطیع آن گردید و از ارزش‌های فرا اخلاقی نیز آگاهی یافت (یو-لان، ۱۳۸۰: ۶۲-۶۳). جولیا چینگ کنفوسیوسیزم را دینی با احکام و آیین عمومی و بر اساس کیش آسمان به شمار آورده است (چینگ، ۱۳۸۳: ۱۰۰-۹۸). برخی دیگر معتقدند عقیده شخص کنفوسیوس درباره‌ی مذهب غامض است (کرل، ۱۳۸۰: ۱۳۷) برخی وی را همانند پیامبران عبری اما فاقد رسالت مشخص فردی از جانب خدا دانسته‌اند (Rowley, 1956:125-126). اما در هر حال کنفوسیوس گرایی علقه‌های معنوی و فرامادی در نسبت با امر متعالی و مرموز دارد که در استعاره آسمان متبلور است و موجد سنت‌هایی است که منتقدانی سرسخت در فلسفه چینی هم دارد. چنان که بنا به عقیده موترو (موزه) که یکی از مهم‌ترین و پی‌گیرترین منتقدان کنفوسیوس به شمار می‌رفت اصول پیروان کنفوسیوس از چند جهت تمام جهان را به خرابی می‌کشاند. ۱. پیروان کنفوسیوس به وجود خدا و ارواح اعتقاد دارند که نتیجه‌ی آن رنجش خداوند و ارواح است. ۲. پیروان کنفوسیوس بر اجرای مراسم تشییع جنازه و سه سال عزاداری پس از مرگ والدین اصرار می‌ورزند. بدین ترتیب ثروت و نیروی مردمان تلف خواهد شد (یو-لان، ۱۳۸۰: ۲۰۵-۲۰۴).

اما منسیوس دیدگاه‌های روشن‌تری در هستی‌شناسی دارد. در کتاب منسیوس بر خلاف کنفوسیوس که تنها اشارات پراکنده‌ای به رب‌النوع دارد که البته به مثابه رب‌النوع متشخص نیست؛ معنای واژه آسمان تکامل یافته است. بر این اساس در نگرش منسیوس، آسمان در دل و جان انسان جای دارد و هرگاه شخص نفس خود را شناخت آسمان را هم خواهد شناخت. در این اعتقاد به کرات به منبع و اصل قوانین و ارزش‌های اخلاقی اشاره شده است. با وجود این منسیوس همچنان برای رسم قربانی کردن به پیشگاه پروردگار و اجداد منزلت قایل است (چینگ، ۱۳۸۳: ۱۱۷). بنا به عقیده منسیوس، کائنات اخلاقی است و اصول اخلاقی انسان اصول متافیزیکی کائنات است و طبیعت انسان نسخه دوم آن است.

در **انسان‌شناسی** منسیوس بر آن است که انسان‌ها در حس تشخیص صحیح و خطا که وجه ممیزه انسان با حیوان است مشترک اند... برابری و مساوات ذاتی انسان‌ها علی‌رغم سلسله مراتب اجتماعی یا هرگونه تمایز افراد متمدن و بربر وجود دارد. در هر صورت اختلاف در ذات و سرشت انسان موجب پیدایش دو مکتب فکری در فلسفه کنفوسیوس شد که یکی بر شرارت اولیه (هسون‌ترو) و دیگری بر نیک‌نهادی اولیه انسان (منسیوس) تأکید دارد. این دو اندیشه بر قابلیت کمال‌پذیری انسان متفق‌القولند. او مدعی فعال بودن گرایش به نیکی در ذات انسان است و از این رو راه رسیدن به نیکی برگشت به ذات است. از نظر او نیکی سرشت تحمیلی بیرونی نیست بلکه به جوهر اصلی فطرت تعلق دارد (Cheng, 1991: 128).

منسیوس بر آن بود که نیکی فطرت شامل چهار سرآغاز می‌شود. همدردی و بی‌تفاوتی؛ خیر و شر؛ احترام و تسلیم؛ صواب و خطا؛ و از آن جا که می‌توان این چهار سرآغاز را در شرایط مناسب به طور حسی تجربه کرد از این رو فطرت انسان نیک است. منظور منسیوس از نیکی فطرت، نیروی مخفی است که گرایش به نیکی و دست یافتن به نیکی دارد.

از نظر منسیوس فطرت منشأ جامع اخلاقیات است. از نظر وی اخلاق ریشه در فطرت و فطرت ریشه در آسمان دارد. بر این اساس او به تعالیم کنفوسیوسی یک سیستم متافیزیکی روشن پیش کش می‌کند. فطرت در وجود فرد است و وابسته به آسمان است و به همه‌ی انسان‌ها داده شده است. فطرت دارای وجود متناهی است که وقتی پرورش یافت به تدریج به نیکی، خلوص، زیبایی، بزرگی، خردمندی و معنویت روی می‌آورد. خودش به کمال می‌رسد. اگر خودش به کمال نرسد ممکن است این نفس اصیل به سوی خودخواهی منحرف گردد و بر اثر تأثیرات بعدی به تباهی کشیده شود. فطرت توانایی طبیعی و دانش ذاتی ناشی از آسمان است (Cheng, 1991: 115). منسیوس بر آن بود که انسانیت، نیکوکاری، نزاکت و فرزاندگی از

صورت‌بندی نگرش منسیوس (Mencius) در اخلاق‌سیاسی کارگزارانه (علی آقاجانی) ۱۶۱

آسمان نشأت می‌گیرند و از مقوله فطرت هستند. اما امیال و علایق که در هنگام تولد اعطا می‌شوند از مقوله تقدیر اند و از مقوله فطرت نیستند (Cheng, 1991 : 118).

۵. تشخیص بحران و دلایل آن از دیدگاه منسیوس

عصر و زمانه منسیوس دوره پر هیاهو و جنگ و مبارزه میان قدرت‌ها و ایالت‌ها بود. عصر منسیوس از چند جهت حائز اهمیت است و ویژگی‌های خاص خود را دارد که عبارت‌اند از:

۱.۵ تنازع بقا و حفظ قدرت موجب ستیزه‌هایی جدی و ویرانگر در میان ایالت‌ها شده بود. ایالت‌های بزرگ برای حفظ و بسط قدرت شاهی می‌جنگیدند و ایالت‌های کوچک برای بقای خود به دفاع بر می‌خواستند.

۲.۵ در نتیجه این جنگ‌ها و در جهت تأمین مالی آن، مالیات‌های سنگین بر مردم بسته شد و این مردم سرزمین‌ها بودند که باید هزینه جنگ‌های بی‌حاصل فرمانروایان خود را بپردازند. حاصل آن فقر و خشکسالی و گرسنگی و مرگ بود.

۳.۵ این عصر، عصر برآمدن فرصت‌طلبان باهوشی بود که درصدد جلب منافع و بسط قدرت خود بودند. اما مردان سیاسی دارای بینش و دانش که به خود نمی‌اندیشیدند و به رفاه و سعادت مرمغان اندیشه می‌کردند. جایگاه چندانی در قدرت سیاسی نمی‌یافتند.

۴.۵ نکته بسیار پر اهمیت در این دوران، رویش مکاتب فکری، سیاسی و رقابت جدی میان آنان است. جنگ اگرچه آثار زیان‌بار نابودکننده‌ای بر زندگی مردم داشت اما به ایجاد و شکوفایی اندیشه‌های جدید نیز انجامید. مکاتبی که به ویژه مکتب کنفوسیوس را که قدیمی‌تر و کهن بود به چالش می‌کشید. در این زمانه منسیوس به عنوان مفسر برجسته و شارح مکتب کنفوسیوس به دفاع سرسختانه از این آیین پرداخت.

منسیوس به جدال‌گری مجدانه در تثبیت و تأیید مکتب کنفوسیوس می‌پرداخت. خود منسیوس معتقد بود که من به‌راستی به جدال با دیگران دل‌بستگی ندارم. ولی جز این راهی ندارم. در زمان‌های کهن یوی بزرگ آب‌های آشفته را آرام کرد و جهان به نظم برگشت. شاهزاده جو و دی قبایل بربر را به فرمان درآورد. کنفوسیوس سالنامه بهار و پاییز را کامل کرد و بیم در دل‌های وزیران آشوبگر انداخت. من این سه فرزانه را دنبال خواهم کرد تا دل‌های مردمان را راست کنم. اندیشه‌های دیگر پندار را پاک کنم. کارهای نادرست آن‌ها را محدود کنم و سخنان و هرزه آنان را بازدارم (جای، ۱۳۸۷: ۹۳).

این دوره به‌ویژه دوران تقابل فکری و پاسخ‌گویی منسیوس به افکار و اندیشه‌های فروتن از متفکران عصر، یانگ چو (Yang Chu) و مو تی (Mu Ti) است. البته منسیوس با فیلسوفان جنوبی هم که معتقد به تساوی پادشاه و مردم در همهٔ امور بودند تا جایی که به کار شاه در مزرعه اعتقاد داشتند مخالف بود. اما مهم‌ترین رقیبان او یانگ چو و مو تی است که منسیوس به‌روشنی به آن‌ها می‌تازد و بر آن است که اصل یانگ چو دربارهٔ هرکس برای خود حقوق شهریار را زیر پا می‌گذارد و اصل مو تی دربارهٔ عشق یکسان به همه، حقوق پدری را برانداختن، حقوق پدر و شهریار، و پایین آوردن انسان تا به حد ددان است.

اگر آموزش‌های یانگ و مو بازداشته نشوند و آموزش کنفوسیوس ارج نیابد مردم فریفتهٔ تعلیم‌های گمراه خواهند شد و راه انسانیت و درستکاری بسته خواهد شد و اگر این دو راه بسته شوند درندگان انسان‌ها را خواهند خورد و انسان‌ها نیز یکدیگر را (جای، ۱۳۸۷: ۹۴). بر این اساس از منظر منسیوس قدرت طلبی و جنگ طلبی حاکمان از یک سو و تعالیم نادرست برخی آموزگاران و فلسفه دانان منشا و علت بحران است.

۶. راه‌حل‌های بحران اخلاق کارگزاری و حکمرانی در فلسفهٔ سیاسی منسیوس

منسیوس کارگزاران و به تعبیر او وزیران را به چند دسته تقسیم می‌کند و انگیزه‌های آن‌ها را بر می‌شمارد. او معتقد است یک گروه به خاطر جلب پشتیبانی و التفات شاه خدمت می‌کنند. گروه دیگر برای آرامش مملکت خدمت می‌کنند و لذت خویش را در حفظ آن آرامش می‌بینند. افراد دیگری قوم آسمانند. آن‌ها با تشخیص این که اگر منصبی داشته باشند اصول اخلاقی خویش را جاری می‌کنند خدمت می‌کنند. گروه دیگر نیز که انسان‌هایی بزرگ‌اند خویش را اصلاح می‌کنند و به اصلاح دیگران نیز می‌پردازند (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۰۲).

در نظر منسیوس حتی کارگزار/وزیر می‌تواند حاکمی را که به اعتراض کارگزاران اعتنایی ندارد تبعید کند و هنگامی که او اصلاح شد دوباره بازگرداندش (همان، ج ۲: ۷۱۳-۷۱۲). منسیوس از این پیشتر می‌رود و حتی معتقد است اگر حاکمی آن چنان رذل و غارتگر بود که به مانند اوباش می‌ماند قتل او جایز است. چرا که او در واقع دیگر حاکم نیست بلکه غارتگر و رذلی است که جامعه پادشاهی پوشیده است (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۱۴).

منسیوس معتقد بود که هدف از تقبل منصب، اشاعه طریقه است. او می‌گفت که دانش باید وقف کار مفید گردد نه وقف طلب ثروت و افتخار. بنابراین هدف از داشتن منصب نه پول باید باشد و نه افتخار و نه آسودگی از فقر (همان، ج ۲: ۴۵۳-۴۵۰). منسیوس مواردی چون شیفتگی

صورت‌بندی نگرش منسیوس (Mencius) در اخلاق سیاسی کارگزارانه (علی آقاجانی) ۱۶۳

حاکم به شهوت رانی، شیفتگی حاکم به جنگ، شیفتگی حاکم نسبت به کشتار، عدم صداقت حاکم و عدم قبول اعتراضات را از موارد جواز کناره‌گیری از منصب می‌شمارد (همان، ج ۲: ۴۶۳-۴۶۲).

از دیدگاه منسیوس اگر حکمرانی مرتکب اشتباه شود و کارگزارش نتواند آن‌ها را نکوهش کند در انجام وظایف خود کوتاهی کرده است و اگر به خاطر حفظ آبروی حاکم به پوشاندن خطاهای او بکوشد عملش حتی از آن بدتر است. او به شدت بر تصحیح خطاها اصرار می‌کند و آن را موجب تحسین مردم می‌داند و از اصرار بر اشتباهات بر حذر می‌دارد (همان، ج ۲: ۷۰۸). اگر کارگزار اشتباهات حاکم را پوشاند مرتکب خطا شده است و اگر در مظالم او همکاری کند و وسیله آن را فراهم نماید و به آن دامن زند خطای بزرگتری انجام داده است. از نظر منسیوس تقویت روحیه نظامی شاه به منظور کشورگشایی و تحریک و تحریص او به این امر و ترغیب به گردآوردن ثروت به منظور پرکردن خزانه دولت به هر وسیله ممکن، شرکت در مظالم اوست (چن، ۱۳۷۳: ۷۱۰-۷۰۹).

ترابط اخلاق و سیاست و درهم تنیدگی آن‌ها ذیل اخلاق سیاسی کارگزارانه در پاره‌ای مفاهیم قابل تبلور و تجسد است که وجوه سیاسی- اخلاقی حکمرانی را آشکار و مشخص می‌سازد.

۱.۶ مشروعیت

مشروعیت یکی از مهم‌ترین پرسش‌ها در مباحث سیاسی است. پرسش اساسی در بحث مشروعیت آن است که منشأ حقانیت دولت و حکومت و ملاک فرمان‌بری مردم از دولت چیست؟ به نظر می‌رسد که منسیوس نسبت به وراثت دیدگاه مثبتی ندارد. منسیوس بر آن است که حاکم حق ندارد تخت و تاج را به کسی دیگر واگذار کند. منسیوس هنگامی که درباره‌ی پادشاهان افسانه‌ای چین یائو و شون که وی آن‌ها را می‌ستاید سخن می‌گوید از او پرسیده می‌شود که آیا تاج را یائو به شون داد؟ منسیوس می‌گوید نه. پسر آسمان (پادشاه) نمی‌تواند تاج را به دیگری بدهد (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۴۲؛ آقاجانی، ۱۳۹۷: ۱۲۴). اگرچه برخی برآنند که او کاملاً به مشروعیت مردمی یا قراردادی میان مردم معتقد بوده است (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۸۲۱). برخی دیگر ظاهراً بیشتر بر مشروعیت آسمانی حاکم از نظر منسیوس رأی داده‌اند و معتقدند که منسیوس در تعالیمش می‌گوید که چگونه قدرت سیاسی با فرمانی که از جانب رب‌الارباب یا همان آسمان داده می‌شود مشروعیت پیدا می‌کند (آقاجانی، ۱۳۹۷: ۱۲۴). با این

حال به نظر می‌رسد که منسیوس به نوعی مشروعیت دوگانه قایل بوده است. او برای حاکم شخصیت خاصی قایل است که حتی الامکان باید حکیم باشد. از این رو بر نظریه‌ی حکومت کارگران و یا عامه‌ی مردم خرده می‌گیرد. از طرف دیگر چنین فردی باید حکم آسمان را نیز دریافت کند و از سوی آسمان شایسته‌ی حکومت گردد (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۴۲).

از سوی دیگر منسیوس پذیرش و مقبولیت مردم را شرط اساسی حاکم می‌شمارد و در این جهت بر آن است که حکم آسمان در اراده‌ی مردم متجلی می‌گردد. آسمان آن گونه که مردم می‌بینند، می‌بیند و آن گونه که مردم می‌شنوند، می‌شنود (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۴۲). از نظر منسیوس راز حکومت بر یک مملکت تکیه کردن بر تقواست نه قوه‌ی قهریه و به دست آوردن عشق و احترام مردم است نه سرزمین آن‌ها. منسیوس حاکم متقی را به ستاره قطب شمال تشبیه می‌کند. ستاره‌ای که مکان خود را نگاه می‌دارد و تمامی ستارگان به سویش بر می‌گردند. بر این اساس منسیوس معتقد است روش حکومت می‌تواند به دو گونه باشد. حکومت (Wang) و حکومت (Pa). حکومت (Wang) حکومتی است که قانون، تقوا و آداب در آن رعایت می‌شود و طریقه شاهانه نامیده می‌شود. سه خط افقی حرف Wang در چینی نمایانگر آسمان زمین و انسان است و خط عمودی نمایانگر حلقه پیوند طریقه‌های آسمان و زمین و انسان است (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۶۳۴). در مقابل حکومت (Pa) حکومت کسب قدرت از طریق زور و غلبه و ستم است. تفاوت این دو در این است که طریقه حق تقوا را به کار می‌بندد و به نیک‌خواهی عمل می‌کند. حال آن که طریقه تغلب و زور را به کار می‌گیرد و تنها تظاهر به نیک‌خواهی می‌کند. منسیوس اعتقاد دارد وقتی فردی دیگران را با تغلب مطیع می‌کند قلباً به او تسلیم نمی‌شوند بلکه این تسلیم به علت نداشتن قدرت کافی برای مخالفت است. اما وقتی کسی آن‌ها را با تقوا مطیع سازد از ته دل خشنود می‌شوند و صادقانه تسلیم می‌شوند (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۶۳۵).

منسیوس بر آن است که مردم تحت حکومت حاکمی که به حق حکومت می‌کند سرزنده و مسرور به نظر می‌آیند و حالتی از رضایت عمیق دارند و حتی اگر ایشان را به قتلگاه بفرستد شکوه نمی‌کنند. وقتی دولت به آن‌ها نفعی برساند به لیاقت و شایستگی اش نمی‌اندیشند. روز به روز به سوی آن چه نیکوست حرکت می‌کنند بی آن که بدانند چه کسی وادارشان می‌کند (چن، ۱۳۷۳: ۳۶۷). منسیوس بر آن است حکمرانی که به طریقه تغلب و استبداد عمل می‌کند حتی وقتی که مغایر طبیعتش رفتار می‌کند و عملی خوب انجام می‌دهد کارگر نمی‌افتد چرا که منظورش از عمل خیر مطیع ساختن آن‌ها نه پرورش آن‌هاست. او می‌گوید محال

صورت‌بندی نگرش منسیوس (Mencius) در اخلاق سیاسی کارگزارانه (علی آقاجانی) ۱۶۵

است کسی حکمران مردم گردد که ایشان اطاعت دل را تسلیم وی نکرده اند (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۳۶۸). منسیوس به زبانی ساده بر آن بود که اگر حکمرانی بتواند عمل کردن به نیک خواهی را از ارکان حکومت خود کند کاملاً به طریقه حق قدم نهاده است (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۶۵۶).

۲.۶ عدالت سیاسی و اجتماعی

در زبان چینی کلمه Ping به معنای برابری و عدالت و صلح است. که ریشه هر نزاعی را می توان در فقدان Ping جستجو کرد. از نظر منسیوس عدالت در همه ابعاد باید پی گیری شود چرا که مظاهر و ابعاد گوناگونی دارد و از زوایای مختلفی بدان پرداخت. اگر عدالت را قرار دادن هر چیزی به جای خود بدانیم می توان گفت که یکی از اصول اساسی که منسیوس بدان اهمیت فراوان می دهد تداعی کننده همین مفهوم است و آن مبحث اصلاح نام هاست که محتوی این گزاره است که هرکس باید در جایگاه خود قرار گیرد نه فروتر و نه فراتر و هر کسی می باید وظیفه خویش را به بهترین نحو انجام دهد تا عدالت محقق شود.

از زاویه دیگری می توان گفت که از نظر منسیوس فراگیری نیک خواهی همان بسط عدالت است. نیک خواهی متضمن تهذیب نفس و عشق به دیگران است. در این صورت افراد برای دیگران تلاش می کنند و از محبت به آن ها دریغ نمی ورزند. از زاویه دیگری عدالت را می توان در طریقه یافت که معیار عمل در فلسفه منسیوسی است. در سیاست نیز این طریقه، طریقه شاهانه یا حق (Wang) است که متضمن حکومت مهرورز و عادل است که متضمن رعایت نه قانون معیار در حکومت است. حکومت عادلانه هنگامی محقق می شود که حکمران از حمایت نابجای خویشاوندان خود دوری جدید و تنها افرادی را به کار گیرد که توانا و شایسته اند و این افراد خدمت کردن به هزاران و هزاران نفر از مردم و رفاه آن ها را به عنوان وظیفه بپذیرند؛ و خردمندان طبقات فرادست و فرودست مردم افرادی منصف باشند.

از نظر منسیوس عدالت وقتی محقق می شود که مردم توانایی و قدرت اعمال حاکمیت داشته باشند و بتوانند به نقد حاکمان و دستگاه حاکم بپردازند و در صورت لزوم بر آن بشورند و یا آن ها را اصلاح نمایند. از نظر منسیوس حکومت باید به گونه ای رفتار کند که مردم به راحتی بتوانند خانواده تشکیل دهند. مکان زندگی مناسب داشته باشند و به صورتی شایسته زندگی کنند. آن هایی که نمی توانند از خود نگهداری کنند توسط حکومت نگهداری شوند. منسیوس در توصیف چنین حکومتی می گوید «آذوقه سالخوردگان تا زمان مرگشان آماده می

گردید، بزرگان به کار گرفته می شدند و جوانان قادر به رشد و نمو بودند.» (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۸۸).

یا آن گفته منسیوس که از بیوه زنان و مردان زن مرده، یتیمان، پیران محروم از فرزند و همچنین بیماران و از کارافتادگان همگی به خوبی نگهداری می شد.» استعداد انسانی کاملاً مورد استفاده قرار می گیرد و جای پشیمانی از بابت جابجا شدن اشتباه هیچ کسی وجود ندارد. از نظر منسیوس در حکومت عادلانه از نظر اقتصادی باید بتوان از تمام منابع بهره برداری کرد و از خاصیت همه چیزها کمک گرفت و توزیع اجناس و کالاها را گسترش داد. تمام مردم و منابع مادی باید وقف بهره مندی مشترک نوع بشر گردند و نباید برای استفاده شخصی عده ای خاص تخصیص داده شود.

۳.۶ دولت کارآمد و حکمرانی خوب

از نظر منسیوس دولت اداره امور توده مردم است و این کار با حمایت مردم و برخورداری از افراد شایسته امکان پذیر است. از دیدگاه وی ثبات سیاسی مهم ترین خصیصه دولت کارآمد است و دانش و آگاهی، استخدام کارگزاران شایسته، وجود اهداف دراز مدت برای فعالیت های سیاسی، اولویت بندی در حل مشکلات و اقدام سیاسی معطوف به سود همگانی بدان می انجامد و حکومت خوب را بر می سازد (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۲۹).

منسیوس بر آن است که می باید روند امور و کارآمدی حکومت به گونه ای باشد که همه مردم بهره مند شوند و کارها به خوبی پیش رود. این امر با انجام دقیق وظایف میسر خواهد بود. منسیوس معتقد است حکمرانی که از خود می گذرد و وسایل شخصی خود را با مردم قسمت می کند و در اختیار آن ها می گذارد انسان با محبت و مهربانی است اما این نشان می دهد که او عمل حکومت را نفهمیده است. وی اینگونه اعمال را پرداختن به کارهای کوچک می داند و حاکم توانا و دانا را کسی می شناسد که به کارهای کلی و عمده که زندگی را بر مردم آسان می کند پردازد (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۲۲).

او توجه به تخصص ها و صلاحیت های گوناگون مورد نیاز و نیز تقسیم کار را محترم می شمرد (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۲۳). وی معتقد است اهداف حکومت نه باید خیلی بالا قرار گیرد و نه یکجانبه باشد. بلکه باید معقول و متعادل و سهل الاجرا باشد و بتواند نیازهای مردم را برآورد. از نظر منسیوس دولت خوب و کارآمد باید چند هدف و چند مسأله را در رأس اهداف خود قرار دهد.

الف. تأکید بر اخلاق و روابط انسانی

منسیوس معتقد است حکومت خوب و کارآمد بر اخلاق تأکیدی ویژه دارد. چنین حکومتی در وهله اول تلاش دارد تا خود به فضیلت و تقوا نایل آید تا مردم به صورت حامی جدی او درآیند. از نظر منسیوس ثروت برای اداره حکومت لازم است. اما بدون فضیلت و تقوا سرچشمه مجادله و آدم کشی است و با آن جاده ای است به سوی هستی مشترک بشر.

منسیوس روند خطی میان کسب فضیلت و کسب ثروت قایل است. او بر آن است که فضیلت و تقوا مردم را به حاکم خواهد داد. دارای مردم شدن کشور را به او خواهد داد. کشور شدن ثروت را به او خواهد داد. بر این اساس فضیلت ریشه و ثروت نتیجه است (چن، ۱۳۷۳، ج ۲، ص: ۷۲۵). منسیوس معتقد است که حکومت و دولت خوب دولتی است که روابط انسانی را به مردم بیاموزد. از نظر او انسان طبیعتی اخلاقی دارد اگر فقط تغذیه شوند و لباس گرم و نرمی بر آن‌ها پوشانده شود. بدون آن که به آن‌ها آموزش داده شود، تقریباً مانند جانوران می گردند. دولت باید روابط انسانی اخلاقی را به آن‌ها بیاموزد (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۲۸). وقتی مردم به فضیلت و تقوا تکیه می کنند از هماهنگی بشری برخوردار می شوند.

ب. اصلاح نام‌ها (عناوین)

یکی از مهم ترین مفاهیم و موضوعات مورد توجه مکتب منسیوس، بحث اصلاح نام‌ها است. این مفهوم در کلیت اخلاق انسانی و همچنین در حوزه سیاست نیز مورد توجه اوست. در این مکتب حکومت عبارت است از تعریف و اصلاح که آن خود دال بر عدالت، نزاکت و درستی است. به این دلیل وقتی القاب و مقام‌ها به درستی تعیین گشتند حکمران می داند چگونه باید حکمران باشد و وزیر چگونه وزیر (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۳۷).

هر یک قلمرو خود را نگاه می دارد بدون آن که به حوزه دیگری تجاوز کند. در واقع اصلاح نام‌ها آن است که تعریف مشخصی برای عناوین اجتماعی و سیاسی وجود داشته باشد و هر که در مقامی قرار می گیرد هم شایسته آن مقام باشد و هم حد و حدود خود را بشناسد و ظایف و اختیارات خود را بداند. در اصلاح نام‌ها افراد با مشخصات واقعی پست خود تطبیق داده می شوند تا میزان شایستگی آن‌ها سنجیده شود. همچنین تناسب رابطه میان هر یک از افراد تعیین و مشخص می گردد. در همین راستا می توان استخدام افراد شایسته و لایق را که باید دارای استعداد و تقوا باشند ذیل این عنوان دانست.

ج. ترقی و پیشرفت تولید و رفاه مردم

در مملکت دو نوع کار وجود دارد. کار ذهنی و کار عملی. کسانی که در گروه اولند شامل کارکنان اداری و مدیریتی، کارکنان فرهنگی، و کارکنان امنیتی می‌شود. و گروه دوم شامل زارعان، کارگران و بازرگانان است. از نظر منسیوس میان حکومت کنندگان و حکومت شونده‌گان تمایز طبقاتی نباید وجود داشته باشد. رفاه مردم وظیفه قطعی حکومت است. مردم باید استغنا و رفاه داشته باشند. راه‌های مستغنی ساختن مردم عبارت اند از:

۱. فراهم کردن معاش مردم تا هم در بالا برای نگهداری از والدین خود به قدر کفایت داشته باشند و هم برای نگهداری از زن و فرزندانشان. ۲. کمک کردن به مردم برای ازدیاد و تولید و محصول با جبران کمبود بذر در کشاورزی و دادن سهم عادلانه به صنعت گران مطابق زحمات آن‌ها (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۱۵۷). ۳. سبک گرفتن گمرک و به خدمت طلبیدن مردم تنها در مواقع مناسب به طوری که بار ایشان سبک گردد و دخالت‌های بی جهت مانع کار آن‌ها نشود. ۴. توجه به حفظ مخازن آب و ارتباطات. ۵. توجه دقیق به تعیین حدود صحیح زمین و مساوات در مالکیت. ۶. اتخاذ سیاست مهاجرت که در رابطه میان ظرفیت تولید مملکت و جمعیت آن را تنظیم می‌کند.

منسیوس می‌گوید مردم اگر دارای معاشی معین باشند دارای قلبی استوار خواهند بود و اگر قلبی استوار نداشته باشند در پیروی از هوی و هوس، انحراف اخلاقی‌اش است و افسار گسیختگی و حشیانه از هیچ کاری روی برنخواهند تافت. وقتی مردم این چنین درگیر تبهکاری اند تعقیب و مجازات کردن آن‌ها همانا در تله انداختن آن‌هاست. چگونه می‌توان تحت حکومت فردی نیک خواه مردم را در تله انداخت (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۵۸).

خلاصه آن که پیشرفت موفقیت آمیز تولید حاصل استقرار مسالمت آمیز مردم و اشتغال رضامندانه ایشان است. چنانچه ثروت مردم افزایش یابد، مسلماً عایدی دولت بالا خواهد رفت. هر قومی تا زمانی که مردمش فقیر و خزانه اش خالی است هرگز نمی‌تواند قدرت یابد. او می‌گوید مردم نمی‌توانند بدون آب و آتش زندگی کنند. اگر شما در وقت غروب در خانه کسی را بکوبی و از او خواهش و درخواست آب و آتش کنی هیچ کس نیست که این چیزها را به تو ندهد. حاکم خردمند طوری درس‌رزمین خود حکومت می‌کند که حبوبات و غلات نیز به فراوانی آب و آتش باشد (Mencius, 1970: 364).

د. کاهش آلام مردم و توجه به اقشار آسیب‌پذیر

منسیوس وظیفه دولت را تأمین معاش و رفاه مردم و فراهم ساختن شادمانی آنان تأکید می‌کند. او معتقد است که دولت و حکومت به ویژه می‌باید از طبقات و گروه‌های ضعیف و محروم جامعه مراقبت بیشتری داشته باشد. او نیک‌خواهی حکومت را در رسیدگی به چهار گروه می‌سنجد و توصیه می‌کند. پیرمردان بدون همسر یا مردان زن‌مرد، پیرزنان بدون شوهر یا بیوه‌زنان، پیران محروم از فرزند یا مردم تنها و منزوی و جوانان محروم از پدر یا یتیم؛ زیرا این چهار گروه نیازمندتر از همه و بی‌یار و یاورند (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۸۰). از نظر وی دولت باید مردان و زنان جوانی را که به سن ازدواج رسیده اما مجرد باقی مانده‌اند تشویق به ازدواج کند زیرا تداوم زندگی بشر مسئولیت تمامی بشر است.

از منظر منسیوس دولت باید برای تخفیف آلام مردم که این آلام چیزهایی چون مجازات‌های ناعادلانه، فساد مأموران، ستمگری اراذل و اوباش، به کارگیری بی‌موقع مردم توسط دولت، جمع‌آوری مال با وسایل ظالمانه و تحمیل احکام و قوانین است باید تلاش کند. جاهایی که مردم متضرر می‌شوند اما معمولاً ساکت و خاموش‌اند اما ناراضی‌تی خاموش آن‌ها علیه دولت کار می‌کند. در این جا قدرتمندان و دولتمردان باید به شکایت‌ها و اعتراض‌ها گوش دهند تا احساسات باطنی مردم را بدانند و قادر به اقداماتی که رنج مردم را کاهش می‌دهد گردند.

وی لازمه حکمرانی خوب و کارآمد را شراکت واقعی در شادی و غم مردم دانسته و حتی آن را مختص حاکم/دولت می‌شمارد. زیرا در این صورت مردم نیز در خوشی‌های او شاد و در مصائب او غمگین می‌شوند. امری که بنیاد دولت را مستحکم می‌سازد. او می‌گوید: «هرگز کسی نبوده که همراه جهان شاد باشد و همراه جهان محزون باشد مگر این‌که او شاه باشد.» (Goodrich, 1957: 115)

۴.۶ مشارکت سیاسی و حق انقلاب

منسیوس مردم را مهم‌ترین رکن قوام جامعه می‌شمرد. منسیوس همانند کنفوسیوس اعتماد مردم را بر غذا و سلاح مقدم می‌دارد. زیرا از نظر وی از قدیم مرگ سرنوشت همه بوده است لیکن اگر مردم هیچ اعتمادی به حکومت نداشته باشند کشور برقرار نمی‌ماند (کریل، ۱۳۸۰: ۱۷۴).

کنفوسیوس گرچه بر حقوق مردم تأکید می‌ورزید اما نظرات او را منسیوس تکمیل کرد و حق طغیان و انقلاب را برای آن‌ها در نظر گرفت که مشهور به پس گرفتن فرمان (Koming/Geming) است. او بر آن بود که کشتن سمتگر مصداق شاه‌کشی نیست چون فرد ستمگر دیگر لیاقت حکمرانی ندارد (چینگ، ۱۳۸۳: ۱۲۵). او مردم را برتر از پادشاه قرار می‌دهد و می‌گوید «در یک ایالت مردم بالاترین اند. پس از آن ارواح غلات اند و فرمانروا پایین‌ترین مقام را دارد.» (چای، ۱۰۵).

۷. ویژگی‌ها و وظایف اخلاقی کارگزار/حاکم/دولت

مکتب منسیوس برای اداره کشور توسط حاکم به جز حکمت و فلسفه که برای حاکم قایل است ۹ قانون و وظیفه اخلاقی را برای پادشاه و نظام اجرایی لحاظ می‌کند (چن، ۱۳۷۳، ج ۱: ۵۸۶) که برخی از آن‌ها را توضیح می‌دهیم.

۱.۷ تهذیب نفس و تقوا

از آن‌جا که در حکومت پادشاهی تمام احکام و قوانین از مرکز صادر می‌گردند حکمران باید صاحب جرأت و خرد بسیار و نیز نمونه تقوا و فضیلت شایسته احترام و اعتماد ملت باشد و این در صورتی است که دارای تقوا باشد و خود به ویژگی‌های تقوا عمل کند. زیرا انسان تنها وقتی می‌تواند از دیگران صفات خوب را توقع کند که خود دارای آن‌ها باشد.

منسیوس بر آن است که وقتی رفتار حکمران درست باشد حکومت او بدون صدور فرمان قابل اجرا خواهد بود. اگر رفتار شاهزاده درست نباشد او می‌تواند فرمان‌هایی صادر کند لیکن از آن‌ها پیروی نخواهد شد (چن، ۱۳۷۳، ج ۱: ۵۸۶). با تهذیب نفس طریقه برقرار می‌گردد. و چون طریقه برقرار گشت، مردم دل خود را بر حکمرانشان می‌گشایند. با به دست آوردن مردم، کشور به دست می‌آید و با از دست دادن مردم، کشور از دست می‌رود (چن، ۱۳۷۳، ج ۱: ۵۸۶).

دومین مسأله امتناع از شهوت رانی، به منظور جلوگیری از فساد است. منسیوس میل به شهوت رانی و لذت‌جویی جنسی را یکی از عوامل فساد حکومت می‌شمارد و دوری از شهوت رانی را موجب نجات حکومت محسوب می‌دارد (چن، ۱۳۷۳: ۵۶۷).

صورت‌بندی نگرش منسیوس (Mencius) در اخلاق سیاسی کارگزارانه (علی آقاجانی) ۱۷۱

سومین راه، قدر نهادن بر رفتار عقیفانه است. از نظر منسیوس رابطه ای منطقی میان درستکاری حاکم/دولت و درستکاری ملت و اقتدار حاکمیت وجود دارد. زیرا «هرگز موردی وجود نداشته که پادشاهی نیک خواهی را دوست بدارد و مردم پارسایی و دوستی را دوست نداشته باشند. هرگز موردی وجود نداشته است که مردم پارسایی و دوستی و دوستی داشته باشند و دستورات پادشاه تمام و کمال اجرا نشده باشد.» (چن، ۱۳۷۳: ۵۶۷۹). بنابراین در محیطی که تقوا و فضیلت حفظ می گردد و نیکی مورد علاقه است حاکم پیوسته به آنچه نیکوست شوق دارد. در چنین محیطی تمام قانون دولت، پشتیبانی و اطاعت قلبی تمامی مردم را دارد و بین مردم و دولت شک و تردیدی وجود ندارد.

۲.۷ شایسته سالاری

از نظر منسیوس حکمران باید افراد شایسته را احترام بگذارد تا از خطا در قضاوت اجتناب کند. اولین کار مهم حکومت، جذب کردن افراد با استعداد به طرف خویش است. زیرا اداره حکومت بسته به جذب افراد شایسته است. اگر حکمران افراد را بشناسد و بتواند آن ها را به نحوی مناسب به کار گمارد چنان که شایستگان مقام خود را احراز کنند آن وقت است که او می تواند مملکت را به آسانی اداره کند.

منسیوس معتقد است که حرمت چنین افرادی بسیار است و حتی آنان را نباید به دیدار شاه وادار کرد (چن، ۱۳۷۳: ۵۹۱). زیرا احترام حکیمان به شاه از طریق ارائه راه درست و تشویق او به نیک خواهی است.

پراکنده کردن و جلوگیری از نفوذ افراد شریر و ناشایسته از چند طریق ممکن است. پیشدستی کردن بر بدگویان و چاپلوسان و برکنار کردن آن ها یکی از این راه هاست چراکه حضور آن ها موجب ترک منصب از سوی نیک خواهانی می شود که حفظ شرافت خود را بر حفظ منصب مقدم می دارد. منسیوس بر این اساس معتقد است که اگر اطرافیان شاه و حاکم سالم و صالح باشند امکان شرارت او از میان می رود و یا کاهش می یابد (چن، ۱۳۷۳: ۵۹۶). بر عکس نیز نزدیکان ناصالح و فاسد و پست امکان فساد حکومت را هرچند خود حاکم صالح باشد افزایش می دهد.

منسیوس درباره جذب و دفع افراد معیار سخت گیرانه دقیقی ارائه می کند. او با اعتقاد به شاه چی توصیه می کند تنها وقتی به جذب و یا دفع افراد دست زند که اطمینان بر درستی یا نا

درستی افراد داشته باشد و این وقتی است که اکثریت قاطعی از مردم بر درستی یا نادرستی فردی نظر دهند (چن، ۱۳۷۳: ۶۰۲).

۳.۷ تسهیل و تکریم گردشگران و کشاورزان

این امر موجب می‌شود که مردم از تمامی بخش‌ها و نواحی به سوی حاکم کشیده شوند. و راه آن مشایعت کردنشان به هنگام عزیمت و استقبال کردنشان به هنگام ورود است و در میانشان تمجید کردن نیکان و شفقت نشان دادن به افراد فاقد صلاحیت است. این افراد شامل کسانی است که در سرزمین‌های دور به سر می‌برند و هم شامل مسافران و میهمانان ممالک بیگانه است (چن، ۱۳۷۳: ۶۳۱). از این رو منسیوس دستور به سبک کردن گمرکات و مالیات و به خدمت گرفتن مردم تنها در فصول مناسب می‌کند (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۶۲۵). وی اخذ مالیات‌های بی‌رویه که مردم را فقیر و بی‌مایه می‌کند به شدت نکوهش می‌کرد.

۴.۷ توجه به صنعت‌گران

از نظر منسیوس حکمران با تشویق استعداد تمامی طبقات صنعت‌گر می‌تواند ثروت فراوانی جهت هزینه‌های لازم به دست آورد. راه تشویق طبقات صنعتگر، آزمایش‌های روزانه و امتحانات ماهانه است و هماهنگ ساختن درآمد آن‌ها با کار و زحماتشان است. با فراهم آوردن وسایل رفت و آمد مکرر تمامی طبقات صنعتگر خزانه حاکم برای مخارج لازم پر می‌شود (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۶۲۵).

۵.۷ رفتار مهربانانه با مأموران حکومتی

منسیوس بر آن است که مهربانی و ملاحظه حکمران، مأموران را وادار می‌کند که محبت او را با نهایت قدرشناسی پاسخ گویند. این ملاحظه هم باید معنوی باشد که آن اعتماد به ایشان است و هم مادی که افزودن بر حقوق ایشان است. اعتماد سخاوتمندانه و مقرری زیاد کلید تشویق ایشان به کار است (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۶۲۵).

۶.۷ رفتار مهربانانه با توده مردم

از نظر منسیوس عشق به مردم همچون پدری که به فرزندش عشق می‌ورزد وظیفه‌ی حتمی حکمران است. از نظر منسیوس مردم زیربنای کشور می‌باشند و استواری کشور به استواری

صورت‌بندی نگرش منسیوس (Mencius) در اخلاق سیاسی کارگزارانه (علی آقاجانی) ۱۷۳

ایشان است و از دست دادن مردم موجب سقوط و بی‌نظمی است (همان). منسیوس اعتقاد داشت برای به دست آوردن امپراطوری راهی وجود دارد: مردم را به دست آور امپراطوری به دست می‌آید. برای به دست آوردن مردم راهی وجود دارد دل‌هایشان را به دست آور، مردم به دست می‌آیند. برای به دست آوردن دل‌ها راهی وجود دارد آن راه فقط این است که آنچه را دوست دارند برایشان فراهم آوری و آن چه را که دوست نمی‌دارند برایشان تحمیل نکنی (Mencius, 1970: 120).

منسیوس نیک‌ی و نیک‌خواهی و درست‌رفتاری را موجب جلب نظرها به سوی حاکم می‌داند و معتقد است بر عده یارانش افزوده خواهد شد. اما کسی که با زور و تغلب بخواهد حکومت بکند در نهایت از یارانش کاسته شده و مردم را به شورش و طغیان وادار می‌سازد (Mencius, 1970: 210). از دیدگاه منسیوس حفظ شوکت و شکوه و قدرت با نیک‌ی و نیک‌خواهی قدرت سیاسی امکان‌پذیر است و می‌گوید اگر حاکمی از بی‌احترامی تنفر دارد بهترین راهی که می‌تواند درپیش بگیرد این است که به خوبی احترام بگذارد (Mencius, 1970: 197).

منسیوس معتقد است نیک‌خواهی و نیک‌رفتاری حاکم امور را برای او تسهیل کرده و در مقابل او تسلیم می‌کند و مردم رانسبت به او خاضع می‌کند. او رابطه حاکم و مردم را به رابطه باد و علف تشبیه می‌کند. وقتی باد بر روی علف می‌وزد، علف خم می‌شود. اگر حاکم نیکو رفتار باشد اعمال او نیک خواهد بود. او با خوبی‌هایش مردم را مطیع خود می‌کند. او با خوبی‌هایش تمام سرزمین را فرمانبردار خود می‌کند (Mencius, 1970: 120).

۸. نتیجه‌گیری

منسیوس فیلسوفی سیاسی در سنت کنفوسیوسی است که با توجه و عطف به بحران‌های زمانه و وضعیت موجود جامعه خویش، به بسط و طرح شبکه مفاهیم اخلاقی سیاسی جهت اصلاح و بهبود کارکرد کارگزارانه دولت و حاکمیت پرداخته است. وی فردی سخت‌کوش و دقیق در تبیین پارادایم فکری خود و ساختار اخلاق سیاسی و اخلاق کارگزاری است. در چارچوب نظریه بحران اسپریگنز از نظر منسیوس قدرت طلبی و جنگ طلبی حاکمان از یک سو و تعالیم نادرست برخی آموزگاران و فلسفه دانان منشا و علت بحران است. از این رو تلاش در جهت اصلاح این دو مساله دارد و راه حل‌هایی نظری و کاربردی ارائه می‌دهد.

در نگرش وی حکومت عبارت از تعریف روابط و ساختارها و وظایف و اصلاح قواعد و عناوین بر اساس اخلاق انسانی-آسمانی است که آن خود دال بر عدالت، نزاکت و درستی است. وی منشأ دولت و حکومت را بر پایه ی ارتباطات انسانی می داند. او نگاهی بدیوانه به سیاست ندارد زیرا به نیک سرشتی انسان معتقد است. از نظر منسیوس سیاست منشأ آسمانی دارد. خداوند مردمان ضعیف را آفریده و برای آن ها حاکمانی تعیین کرده با این هدف که او را برای رسیدن به خدا یاری دهند. اما آسمان طوری امور را می بیند که بشر می بیند. مکتب منسیوس برای اداره ی کشور توسط حاکم به جز حکمت و فلسفه که برای حاکم قایل است نه قانون و وظیفه را برای پادشاه و نظام اجرایی لحاظ می کند... تهذیب نفس، رعایت احترام افراد شایسته. احساس محبت نسبت به بستگان، رعایت احترام وزیران، رفتار مهربانانه و توأم با ملاحظه نسبت به هیأت مأموران، رفتار با توده مردم همچون فرزندان، تشویق تمامی طبقات صنعتگر. رفتار مبنی بر اغماض با افراد دور و پرورش شفقت آمیز شاهزادگان، نه قانون منسیوس است.

منسیوس در احصا و تبیین ویژگی های حاکم و حکومت خوب بیشتر به جزئیات و مسائل تجربی بها داده است. از این رو به مسائل کارکردی ورود بیشتری دارد که در پی در انداختن نظام واره فلسفه سیاسی خویش است. بر این اساس وی به ذکر مختصات حکومت کارآمد می پردازد. در همین جهت اخلاق را زیربنای یک حکومت مقتدر کارآمد خوب معرفی کرده و اخلاقی عمل کردن را وظیفه نخست آن می داند.

اصلاح نام ها و عناوین، بدان هرگونه که هرکس نام و عنوان و مقام واقعی خود را داشته باشد. بدان گونه که هر کس به درستی و راستی به وظایف خود عمل کند. هیچ فرومایه ای در جایگاه بزرگان ننشیند و هیچ بزرگ و مرد با فضیلتی در رتبه پایین قرار نگیرد. استغناء مردم و پیشرفت تولید از طریق ازدیاد تولید، سبک گرفتن مالیات، و مساوات در مالکیت یکی دیگر از مختصات حکومت خوب است. حس ترحم نسبت به طبقات پایین و شادمان کردن آنها نیز از جمله مواردی است که منسیوس برمی شمارد. وی همچنین به نکات خرد اخلاق کارگزارانه نیز توجه می کند.

کتابنامه

- اسپریگنز، توماس، (۱۳۷۰)، *فهم نظریه های سیاسی*، فرهنگ رجایی، تهران: آگاه.
- آقاجانی، علی. (۱۴۰۲). صورت بندی نظام و سطوح اخلاق در فلسفه سیاسی منسیوس (Mencius). *آینه معرفت*، ۲۳(۱)، ۱۱۳-۱۳۶. doi: 10.48308/jipt.2023.103495

صورت‌بندی نگرش منسیوس (Mencius) در اخلاق سیاسی کارگزارانه (علی آقاجانی) ۱۷۵

آقاجانی، علی، (۱۳۹۷)، *اخلاق سیاسی از دیدگاه منسیوس و فارابی*، قم: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب.

آیور، مک، (۱۳۴۴)، *جامعه و خدمت*، ابراهیم علی کنی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

آیور، مک، (۱۳۴۴)، *جامعه و خدمت*، ابراهیم علی کنی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

جای، چو و وینبرگ جای، (۱۳۸۷)، *تاریخ فلسفه ی چین باستان*؛ ع. پاشایی، چاپ اول، تهران، مازیار.

چالمرز، آلن فرانسیس، (۱۳۸۷)، *چیستی علم: درآمدی بر مکاتب علم‌شناسی فلسفی*، مترجم: سعید زیباکلام، تهران: سمت.

چن، لی فو، (۱۳۶۳)، *راه کنفوسیوس*، گیتی وزیری، چاپ اول، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.

چینگ، جولیا، (۱۳۸۳)، *ادیان چین*، حمید رضا ارشدی، چاپ اول، تهران، مرکز بازشناسی اسلام و ایران.

حقیقت، سیدصادق؛ حجازی، سیدحامد، (۱۳۸۹)، «نگاهی انتقادی به کاربرد نظریه بحران اسپرینگز در مطالعات سیاسی». علوم سیاسی، سال سیزدهم، شماره ۴۹.

دوورژه، موریس، (۱۳۶۷)، *جامعه‌شناسی سیاسی*، ترجمه: ابوالفضل قاضی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

راسل، برتراند (۱۳۶۱)، *قدرت، نجف دریابندری*، تهران: خوارزمی.

ژکس، (۱۳۶۲)، *فلسفه اخلاق*، ابوالقاسم پورحسینی، تهران، امیرکبیر.

طوسی، خواجه نصیرالدین، (۱۳۶۴)، *اخلاق ناصری*، تصحیح: مجتبی مینوی، سوم، تهران، خوارزمی.

عالم، عبدالرحمن، (۱۳۷۷)، *اندیشه سیاسی چین باستان*، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

کریل، اچ. جی، (۱۳۸۰)، *کنفوسیوس و طریقه چینی*، چاپ اول، تهران، سروش.

کنفوسیوس، (۱۳۷۵)، *مکالمات*، ترجمه کاظم زاده ایرانشهر، چاپ ششم، تهران، علمی و فرهنگی.

کوهن، تامس، (۱۳۶۹)، *ساختار انقلابهای علمی*، مترجم: سعید زیباکلام، تهران: سمت.

مینک، دووی و دیگران، *کنفوسیوس، دائو و بودا*، ترجمه غلامرضا شیخ‌زین‌الدین، تهران، فیروزه، ۱۳۷۹.

یو-لان، فانگ، (۱۳۸۰)، *تاریخ فلسفه چین*، فرید جواهر کلام، چ ۱، تهران، فرزانه.

Yao, Xinzong. (2000), An introduction to Confucianism. Cambridge: Cambridge.

Berthrong, (2000), John H. and Evelyn Nagai Berthrong, Confucianism; A short

Cheng, Chung-Ying. (1991). New dimensions of Confucian and neo-Confucian philosophy. Albany, NY: State University of New York Press.

El Amine, Loubna, (2015), Classical Confucian Political Thought: A New Interpretation, Princeton: Princeton University Press

Elbert D. Thomas. (1927), Chinese Political thought: a study based upon the theories of the principal thinkers of the chou period. New Yourk: Prentice Hall

Frankfort, Henry (1961), before philosophy, London, Pelican

Goodrich, Carrington, (1957), A short history of the Chinese pople, london: Gerge Allen & unmin Ltd.

- Harris, Eirik Lang. (2019). "Relating the Political to the Ethical: Thoughts on Early Confucian Political Theory." *Dao: A Journal of Comparative Philosophy* 18: 277-283.
- Hsiao, Kung-Cheuan;(1979), *History of Chinese political Thought*, tpricenton,NJ; rinceton University ress.
- idenheimer, Arnold J.; Hugh Heclo; Carolyn Teich Adams (1983) *Comparative Public Policy*. St. Martin's Press .
- introduction. Oxford One world, . Confucius. (1955), *The sayigs of connfucius*. translated by James R. Ware. New York: Mentor
- Join Bozen Sho xunzheng and hua.(1981), *A concise history of china* (Beising: Foreign Language press second edition
- Kim, Sungmoon, (2011),*C onfucian Constitutionalism: Mencius and Xunzi on Virtue, Ritual, and Royal Transmission*, Vol. 73, No. 3 (SUMMER 2011), pp. 371-399
- Kim, Sungmoon, (2020), *Theorizing Confucian Virtue Politics: The Political Philosophy of Mencius and Xunzi*, Publisher: Cambridge University Press
- Kim, Youngmin, (2018), *A History of Chinese Political Thought*. Cambridge, UK: Polity Press, 2018.
- Liang, Chichao;(1980) *History of Chinese Political Thought*, London: kegan Paul.
- Menius, (1970), *the works of Mencis*. Iames Legge. New Yourk.
- Miri, seyed Javad,(2006), *Unknown Ku Hung-Ming: Rediscovering the Confucian Intellectual Tradition*, on Amazon.com
- Qingxin, Wang, (2023), *A Comparison of Locke's and Mencius's Political Thoughts* 2023-08-08 [Large Medium Small] Article source: "Chinese Confucianism" Series 18, University Press.
- Van Norden, Bryan (2017). *Mencius*. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta, ed.
- Yo-Lan, Fung , (1948); *A short history of Chinese philosophy*, New Yourk The Macmillan press
- Yu-lan, Fang (1980), *The Chinese view of life*, Taipei: Linking Publishing co, Ltd
- Yu-lan, Fung, (1952), *a history of Chinese Philosophy*, eng, Trans, Derk Bodde, London: George Allen and Unwin.Thome.